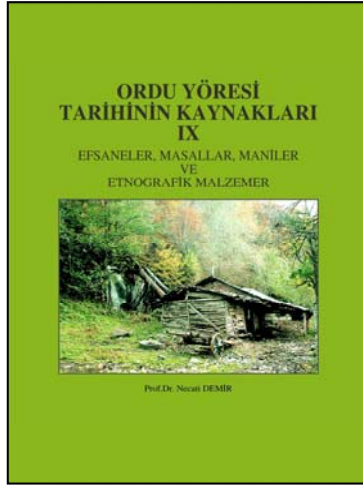

Prof. Dr. DEMİR, Necati; **ORDU YÖRESİ TARİHİNİN KAYNAKLARI IX: EFSANELER, MASALLAR, MANİLER VE ETNOGRAFİK MALZEMELER**, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları XXVII. Dizi – Sayı 1 (TSOKTAR PROJESİ Yayın Dizisi No. 1-9) Ankara 2006, XVII+328 s. ISBN 975 – 16 – 1879 - 7

M. Akif KORKMAZ*

Necati Demir, 1996 yılında başladığı Ordu ili sınırları içinde "Yaşayan Halk Kültürü" konulu çalışmasını 2006 yılında tamamlamıştır. "Efsaneler, Masallar, Maniler Ve Etnografik Malzemeler" başlığı ile okuyuculara sunulan bu eser, kitabın yazarı Necati DEMİR'in, uzun yıllar bölgenin sözlü kültürü hakkında yaptığı araştırmalardır. Ordu yöresinden etnografik malzemeleri toplayan bu çalışma, önsöz, giriş ve çalışmanın alanına giren türlerin incelendiği sekiz bölümden oluşmaktadır. Eserin sonunda mahallî kavramları açıklayan bir sözlük ve elli sekiz fotoğraf yer almakta; ağızlar hakkında bir harita da ilgili bölümde bulunmaktadır.

Çalışmanın dayandığı yöntem ve eserin konusu hakkında verdiği bilgiler, kitabın giriş bölümünde yer almaktadır. Kültürün ne olduğu, kültürün insan ile eş anlamlı olduğu vurgulandıktan sonra, kültürü yaratan milletin nitelikleri üzerinde durulur. Kültürü insan – millet yaratırken, milleti de millet yapan, o yaratılan kültürün olduğu vurgulanır. Bu bağlamda eski ve zengin bir kültür mirasına sahip olan Türklük yaratıları çalışmalarının çok yetersiz ve işlenmemiş durumda olduğunu bilmekteyiz. Yazarın bu eserde kullandığı "halk kültürü" deyiminde, halkı aşağılayıcı bakış açılarından tevarüs edilmiş bir durum olmasa bile, bu deyim şüpheli ve dikkatli yaklaşmamız gerektiğini önemle belirtmeliyim. Bu deyim yerine genel amaçla Türk kültürü kavramını kullanmak her zaman yerinde olacaktır.

Giriş yazısında bölgenin tarihi, bölgede ağırlıklı olarak yaşayan kültür unsurları, mimari ve el sanatları, yıldönümleri, mevsim merâsimleri ile çeşitli kutlamalar

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi.

M. Akif KORKMAZ

hakkında özet bilgiler bulunmaktadır. Bölgenin Oğuzlar öncesi, Kıpçak ve Peçeneklere kadar inen tarihî derinliği ve zenginliğine ait dikkatlerden kaçmayan önemli ayrıntılar bu giriş bölümünde anlatılır. Bölgede yaygın ve hayatın içine işlemiş bir mani söyleme geleneğinden hâlâ bahsedilir olması, Doğu Karadeniz musikisinin kökleri ve yapı özelliklerine bir gönderme olarak da kabul edilmelidir. Ancak, Ordu sahasını kapsayan, çeşitli kurumlar ve/ya kişiler tarafından yapılmış olan türkü derlemelerinin her türküyü içerecek kadar kapsamlı olması görüşünün biraz daha irdelenmesi gerekir; çünkü, derlenmemiş olanlarına bu çalışma esnasında rastlanmamış olması, bu konuda yapılacakların bittiğini göstermez. Daha önceden yapılmış türkü derlemelerinde yer almamış yahut da derlenmiş olmasına rağmen henüz işlenmemiş malzemeler hakkında bir fikir edinmek için, Caferoğlu'nun ağız derlemelerinde verilen metinlere, bunların varyantlarındaki zenginliklere bakmak yol gösterici olacaktır. Yalnız mahallî türkücülerin bile repertuarlara geçmemiş çok sayıda eserinin olduğu söylenmektedir. Kaldı ki, derleme faaliyetlerine son verilmesi, genç veya yaşlı yöre sanatçılarına TRT'de artık görev verilmemesi, bazı özel gayretler dışında bu ürünlerin unutulmasına da kapı açmakta, sözlü ürünleri eskitmekte, güdük bırakmaktadır.

Eserin en ağırlıklı bölümü, efsane ve masalların ele alındığı birinci ve ikinci bölümlerdir. Bu ürünler derlendiği yere ve yöreye göre alfabetik olarak sıralanmış; böylece, ürünlerin yayılma sahaları için yapılacak çalışmalara da yön gösterecek bir durum ortaya çıkmıştır. Bölge ağız özelliklerini gösteren harita ile efsaneler arasındaki paralellikler, belli bölgelerde ortak efsane motiflerin bulunması, insanların tarihî ve kültürel durumları hakkında bilgilere ulaşabileceğimize işaret etmektedir. Demir'in yöre dili ve ağızları ile ilgili yayımladığı önceki eserinde bulunan üç kültür bölgesinin, bu çalışmadaki ürünler için de geçerli olması, dil ve kültür ilişkileri açısından önemlidir. Eserde, Giresun ve Trabzon kültüründen ortak motifleri de içeren efsaneler vardır ve araştırmacı, bunlara işaret etmektedir: Cami Yerinin Belirlenmesi, Vade Yeli, Davun Hastalığı, Taş – Kaya, Geyik – Elik Keçi Motifleri gibi.

İkinci bölüm, yöreden derlenen masalları içermektedir. Masalların esere yerleştirilme biçimi de efsaneler gibi. Çünkü masalların, mekânla fazlaca ilgisi olmamasına rağmen, bölgenin kültür haritasını oluşturabilmek ve bu sayede bölge içinde veya bölge ile çevresi arasında karşılaştırmalar yapabilmek için masalların derlenme yerleri gereklidir. Masal kültüründeki yüzeysellik, tarihî ve coğrafi şartlara bağlanmış, yaşama biçimi ile masallar arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Masallarda konular, konuların yöre kültürüne uyumları ve bazı masal motifleri üzerinde durulmuştur.

Kitabın üçüncü bölümü, bölgeden toplanan maniler ve yazarın maniler hakkında bazı dikkatlerini içermektedir. Karadeniz türkülerinin biçimi ile manilerin arasındaki paralellikler, öteki türlere göre manilerdeki canlılık, kullanım sıklığı ve

ORDU YÖRESİ TARİHİNİN KAYNAKLARI IX: EFSANELER, MASALLAR, MANİLER VE
ETNOGRAFİK MALZEMELER

işlevleri önemli görülmüştür. Bölüm, mani örneklerinin alfabetik sıralanması ve konuları hakkında verilen bilgileri içermektedir. Bu mani örneklerinin bir kısmının türküleşmiş biçimlerine rastlanmaktadır. Burada, Ordu sahası dışındaki yerlerin manilerine rastlanması, öteki türlerde olduğu gibi, ortak bölge kültürüne işaret etmektedir.

Kitabın diğer bölümlerinde şunlar üzerine inceleme ve örnekler bulunmaktadır: Ağız özellikleri, ağızlar ile Türk boyları arasındaki ilişkiler; ağız bölgeleri ve onların haritası dördüncü bölümü oluşturur. Beşinci bölüm, yörenin ahşap ağırlıklı mimarisi hakkındadır. Burada değirmenler ve değirmencilikle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir. Altıncı bölümde, dokumalar ve özellikle de Çepni kilim ve çorapları fotoğraflarıyla birlikte ele alınmaktadır. Hayvancılığın ve kendir ekiminin yok olması bu türlerin de ortadan kalkmasına neden olmuştur. Yedinci bölüm, âdetler, takvim ve sayılı günlerden örnekler içermektedir. Yemekler ise, sekizinci bölümdedir. Derlemede, kaynak kişilerin isimleri ve kaynak kişilerle ilgili bilgiler, metinlerin hemen sonuna eklenmiştir.

Daha önce Ordu ili kültürü ile ilgili, bu kapsamda, müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma, Doğu Karadeniz kültür örnekleri hakkında yapılacak mukayeseli bir çalışma için ilk önemli adımlardan biridir. Bunun yanı sıra kökleri Dede Korkut Kitabı'na uzanan ve Özbek destan kültürünü yansıtan, hem Niksar'dan, hem de Ordu'nun Niksar üzerinden Tokat'a uzanan köprü bölgesi Akkuş'tan derlenen Kırkkızlar Efsanesi, Türk kültüründeki devamlılığı ve yayılma alanlarının hangi boylar vasıtasıyla olduğu hakkındaki izleri taşımaktadır.